

Araştırma Makalesi

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Prososyal Davranışları ile Anne-Baba ve Çocuk İlişkisinin İncelenmesi

Examination of Preschool Children's Prosocial Behaviors and Parents-Children Relationships

Research Article

Burcu BAĞCI ÇETİN*1

Özet

Karamanoğlu Mehmetbey
Uluslararası Eğitim
Araştırmaları Dergisi

Haziran, 2025
Cilt 7, Sayı 1
Sayfalar: 34-43
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Sorumlu Yazar

Makale Bilgileri

Geliş :02.11.2024
Kabul :21.02.2025

DOI: 10.47770/ukmead.1578288

Araştırmada, 4-6 yaş aralığındaki çocukların prososyal davranışları ve anne-babaları ile olan ilişkilerinin bağlantılı olup olmadığının belirlenerek, anne ve babaların çocuklarıyla ilişkilerinin öğrenim durumları değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmada 110 anne, 110 baba ve çocuğu çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırma verileri Genel bilgi formu, Çocuk Prososyallik Ölçeği (Öğretmen Formu) ve Çocuk Ana-Baba İlişki ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada, çocukların prososyal davranışları ile anne-çocuk olumlu ilişki, anne-çocuk çatışma, anne-çocuk ilişkisi toplamı ve baba-çocuk olumlu ilişki, baba-çocuk çatışma, baba-çocuk ilişkisi toplamı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Çocuk-anababa ilişki ölçeğinden alınan puanın düşük olması ebeveyn ile çocuk arasındaki olumlu ilişkiyi göstermektedir. Ebeveynlerin öğrenim durumlarına ilişkin analizlerde; anne-çocuk ve baba-çocuk ilişkisi toplam puanları ile anne ve babanın öğrenim düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Anne, baba, çocuk, prososyal davranış

Abstract

In the study, it was determined whether the prosocial behaviors of children between the ages of 4-6 and their relationships with their parents were related and whether the relationships of mothers and fathers with their children differed according to the variable of educational status. 110 mothers, 110 fathers and their children constituted the study group. Data related to the study were collected through the General Information Form, Child Prosociality Scale (Teacher Form) and Child Parent Relationship Scale. In the study, a statistically negative and significant relationship was determined between the prosocial behaviors of children and the mother-child positive relationship, mother-child conflict, mother-child relationship total and father-child positive relationship, father-child conflict, father-child relationship total. The low score obtained from the child-parent scale indicates a positive relationship between the parent and the child. In the analyses related to the educational status of the parents; a significant difference was found between the mother-father-child relationship total scores and father-child relationship total scores and the education level of the mother and father.

Child, father, mother, prosocial behaviors

Keywords

International Journal of
Karamanoğlu Mehmetbey
Educational Research

June, 2025
Volume 7, No 1
Pages: 34-43
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Corresponding author

Article Info:

Received : 02.11.2024
Accepted : 21.02.2025

DOI: 10.47770/ukmead.1578288

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, burcu.bagci.09@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7708-8974>

Bu makale, 17-19 Ekim 2024 tarihleri arasında düzenlenen "III. Uluslararası Temel Eğitim Kongresi'nde" sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özeti kongre bildiri özet kitabında basılmış "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Prososyal Davranışları ile Anne-Baba ve Çocuk İlişkisinin İncelenmesi" başlıklı bildirinin tamamlanmış halidir.

Bu çalışma Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Etik Kurulu'nun 20.09.2023 tarih ve E-84982664-050.01.04-424623 sayılı Etik Kurul Onayı alınarak gerçekleştirilmiştir.

GİRİŞ

Ebeveynlerin ve çocukların davranışları arasındaki karşılıklı ilişkilerin önemi birkaç teorik model tarafından savunulmuştur (Bell, 1968; Sameroff, 1975). Ebeveyn ile çocuk arasındaki biyolojik yakınlığın yanı sıra psikolojik ve sosyal ilişkileri de kapsayan ebeveyn-çocuk ilişkisi, ebeveyn ile çocuğu arasındaki iletişim, çatışma ve bağlanma örüntülerini içermektedir (Johnson, Kent ve Leather, 2005). Erken çocukluk gelişiminin nörobiyolojisi hakkında yeni bilgiler ortaya çıktıkça, ebeveynlik kalitesinin hayati rolü giderek daha belirgin hale gelmektedir (Williams ve Berthelsen, 2017). Ebeveyn ile çocuk arasındaki karşılıklı ilişkinin niteliği, çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesi ve toplumsal uyumu açısından önem taşımaktadır (Kandır ve Alpan, 2008; Şener ve Karacan, 1999). Toplumsal uyum sağlama sürecine katkı sağlayan prososyal davranışların kazanılmasında ebeveyn çocuk arasındaki etkileşimin rolünün önemli olduğu belirtilmektedir (Özyürek, 2004). Genel olarak çocukluk dönemi çalışmalarının, sıcaklık ve güvenli bağlanma gibi ebeveynlik boyutlarının çocukların prososyal tepkileri üzerindeki etkisine odaklandığı görülmektedir (Laible, Carlo ve Raffaelli, 2000; Putnick vd., 2015; Zhou vd., 2002). Alayazında bir başkasına fayda sağlamayı amaçlayan gönüllü davranışlar olarak tanımlanan prososyal davranışlar başkalarını rahatlatmayı, duygusal destek sağlamayı, kaynakları paylaşmayı ve başkalarının hedeflerine ulaşmasını sağlamak için araçsal yardım sağlamayı içerir (Eisenberg vd., 2006, s. 646). Prososyal davranışlar sosyal ve psikolojik uyumu, benlik saygısını ve akran ilişkilerini öngörerek çocukları daha sonraki gelişimlerinde dayanıklılığa yatkın hale getiriyor gibi görünmektedir. Ayrıca, çocukların yardım etme, paylaşma ve kendiliğinden duygusal destek sunma eğilimlerinin, başarılı bir okul kariyerini öngördüğü, saldırganlık ve depresyona karşı koyarak başarılı bir gençlik gelişimine fayda sağladığı belirtilmektedir (Caprara vd., 2000; Eisenberg ve Mussen, 1989; Lerner vd., 2002).

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin prososyal davranışlar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmaların çoğunlukla olumlu ebeveynlik stillerine odaklandığı görülmektedir. Bu çalışmalarda, yüksek kaliteli ebeveyn-çocuk ilişkilerinin özelliği olan ebeveyn sıcaklığı ve katılımı, çocukların prososyal davranışlarıyla ilişkili görülmüştür (Laible, Carlo ve Raffaelli, 2000; Zhou vd., 2002). Olumlu ebeveyn nitelikleri, ebeveynlerin çocuklarına sevgi ve destek gösterme (ebeveyn sıcaklığı) ve çocuklarının ihtiyaçlarına ilgi ve özen gösterme (ebeveyn katılımı) eğilimleriyle ifade edilir. Ebeveyn sıcaklığı ve katılımı, prososyal davranışlarının gelişimi ile çeşitli şekillerde ilişkili olabilir. Bununla birlikte, düşmanca, agresif ve çatışmalı tutum sergileyen ebeveynler etkileşim ve iletişimlerinde çocuklarına olumsuz model olabilirler. Olumsuz ebeveyn-çocuk ilişkisi çocukların diğer bireylerle ilişkilerinde çatışma yaşamalarına neden olabilir. Çocuk, bu olumsuz ilişki modellerini diğer bireylerle etkileşim ve iletişimlerinde kullanabilir (Myers ve Pianta, 2008). Alanyazında, anne-çocuk ilişkisinin kalitesinin çocukların, ebeveynlerinin değerlerini içselleştirilmesindeki etkisi (Grusec ve Goodnow, 1994); sosyal davranışlarını denetleyici ilişkisi (Ural vd., 2015); sosyal yetkinliğini açıklama düzeyi (Zhang, 2011); prososyal davranışlarını yordayıcı rolü (Newton vd., 2014; Pastorelli vd., 2016) üzerine araştırmalar yürütüldüğü görülmüştür. Bununla birlikte, az sayıda araştırma, babaların çocuklarının prososyal davranışlarına katkısını araştırmıştır ve bugüne kadar karışık bulgular elde edilmiştir. Araştırmalar, baba davranışlarının anne davranışları kadar önemli olduğunu (Ferreira vd., 2016; Meuwissen ve Englund, 2016) bildirirken babaların ebeveynliklerinin annelere göre nispeten düşük düzeyde destekleyici davranış bağlamında önemli olduğunu (Martin, Ryan ve Brooks-Gunn, 2010) ve baba davranışlarının, aynı anne davranışlarına kıyasla çocukların sosyal-duygusal ve bilişsel gelişimi üzerinde nispeten daha az etkiye sahip olduğuna (Baptista vd., 2016) dair çalışmalar da mevcuttur. Bu bağlamda, araştırma alanı anne-baba ve çocuk arasındaki etkileşimin, her birinin ayrı ayrı ele alınmasının önemine işaret etmektedir (Han vd., 2015).

Araştırmanın amacı

Ebeveynler gibi sosyalleştirme araçları, prososyal davranışlarla ilgili olarak bir kültürün veya değerlerin aktarılmasında kilit bir role sahip olabilir. Aynı zamanda, çocukların aile ortamındaki ilk deneyimleri onları başkaları için daha fazla (veya daha az) ilgi göstermeye yatkın hale getirebilir. Bu doğrultuda araştırmada, okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları ile anne-baba ve çocuk ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çocukların deneyimlerinin gömülü olduğu aile bağlamı hakkında anne ve babaların ebeveynlikleriyle ilgili alanyazına ek bilgi sağlaması önemli bir katkısı olarak düşünülmektedir. Araştırma kapsamında yanıtlanmaya çalışılan problem durumları şunlardır:

1. Okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları ve anneleriyle olan ilişkisi arasında bir ilişki var mıdır?
2. Okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları ve babalarıyla olan ilişkisi arasında bir ilişki var mıdır?
3. Anne-çocuk ilişkisi annenin öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Baba-çocuk ilişkisi babanın öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada tarama modellerinden olan, iki ya da daha fazla sayıdaki değişkenin birlikte değişimini veya bu değişimin derecesini belirlemeyi sağlayan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini, 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılında Aydın ilindeki anaokullarında öğrenim görmekte olan 4-6 yaş aralığındaki çocuklar ile anne ve babaları oluşturmuştur. Kolay ulaşım ve uygulamaya olanak sağlayan uygun örnekleme yöntemi ile araştırmanın çalışma grubu belirlenmiştir (Büyüköztürk vd., 2018). Araştırmaya 117 katılımcı gönüllü olmuştur.

Katılımcı çocuklara ait verilerin uç değer analizi neticesinde kalan 110 anne ve çocuğu ile, 110 baba ve çocuk çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.

Demografik Özellikler

Özellikler	Değişken	f	%
Cinsiyet	Kız	46	41.8
	Erkek	64	58.2
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	28	25.5
	Bir Kardeşi Var	45	40.9
	İki veya Daha Fazla Kardeşi Var	37	33.6
Anne Öğrenim Durumu	Okur-yazar Değil	3	2.7
	İlkokul Mezunu	43	39.1
	Ortaokul Mezunu	33	30
	Lise Mezunu	3	2.7
	Üniversite Mezunu	28	25.5
	Lisansüstü	0	0
Anne Çalışma Durumu	Evet	28	25.5
	Hayır	82	74.5
Baba Öğrenim Durumu	Okur-yazar Değil	0	0
	İlkokul Mezunu	38	34.5
	Ortaokul Mezunu	18	16.4
	Lise Mezunu	30	27.3
	Üniversite Mezunu	24	21.8
	Lisansüstü	0	0
Baba Çalışma Durumu	Evet	103	93.6
	Hayır	7	6.4
	Toplam	110	100

Tablo 1’ e göre, katılımcı çocukların %41.8’i (46) kız, %58.2’si (64) erkektir. Çocukların %25.5’i (28) tek çocuk, %40.92’u (45) bir kardeşi var, %33.6’sı (37) iki veya daha fazla kardeşi var durumundadır. Annelerin %2.7’si (3) okur-yazar değil, %39.1’i (43) ilkokul mezunu, %30’u (33) ortaokul mezunu, % 2.7’si (3) lise mezunu, %25.5’i (28) üniversite mezunudur. Annelerin %25.5’i (28) çalışıyor, %74.5’i (82) çalışmıyordur. Babaların %34.5’i (38) ilkokul mezunu, %16.4’ü (18) ortaokul mezunu, % 27.3’ü (30) lise mezunu, %21.8’i (24) üniversite mezunudur. Babaların %93.6’sı (103) çalışıyor, %6.4’ü (7) çalışmıyordur.

Veri Toplama Araçları

Genel Bilgi Formu: Çalışma grubunu oluşturan çocukların cinsiyet, kardeş sayısı, anne ve babalarının öğrenim durumu, anne ve babalarının çalışma durumu bilgileri araştırmacı tarafından oluşturulan bilgi formu ile elde edilmiştir.

Çocuk Prososyallik Ölçeği (ÇPÖ-Öğretmen Formu): Bağcı ve Öztürk-Samur (2016) tarafından Türk kültürüne uyarlama ve geçerlik-güvenirlik çalışması yapılan ölçek, okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranış düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin orijinali, Çocuk Derecelendirme Anketi (Strayer, 1985) ve Prososyal Davranış Anketi’ne (Weir, Stevenson, & Graham, 1980) dayanan ve Bower (2012) tarafından düzenlenen formudur. Ölçek beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puan, çocukların prososyal davranışlarının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi neticesinde ÇPÖ-Öğretmen formunun ölçeğe ilişkin toplam varyansın %52.76’sını açıklayan tek boyutlu bir yapıda olduğu belirtilmiştir. Tek faktörlü olarak 22 maddeden oluşan ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi ile daha önce belirlenen bu yapısının toplanan verilerle genel olarak uyum sağladığı görülmüştür. Ölçeğin Öğretmen Formunun güvenirlik katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır. Araştırma kapsamında ölçeğin Öğretmen Formuna ilişkin olarak tekrar hesaplanan Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .94 olarak tespit edilmiştir.

Çocuk Anababa İlişki Ölçeği: Pianta (1992) tarafından çocuk ve ebeveynlerin birbirleri ile olan ilişki düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek, Akgün ve Yeşilyaprak (2010) tarafından Türk kültürüne uyarlanarak geçerlik güvenirlik çalışması yapılmıştır. Ölçek uyarlama sürecinde, orijinali 30 madde ve 3 alt boyuttan (bağlanma, çatışma, olumlu ilişki) oluşan ölçeğin Türkçe formu 24 madde ve iki alt boyutta (çatışma ve olumlu ilişki) şekillenmiştir. Çatışma boyutu, anne ve çocuk arasındaki olumsuz ilişkiyi tanımlayan 14 madde içermektedir. Olumlu ilişki boyutu anne ve çocuk arasındaki yakın ve sıcak ilişkiyi tanımlayan 10 madde içermektedir ve bu maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçek ile alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan 120’dir. Ölçeğin toplam puanın yüksek olması ebeveyn çocuk arasındaki olumsuz ilişkiyi ifade ederken, alınan puanın düşük olması ise ebeveyn ile çocuk arasındaki olumlu ilişkiyi göstermektedir. Ölçekte yer alan maddelerin yük değeri çatışma boyutu için .38 ile .72 arasında, olumlu ilişkiler boyutu için .42 ile .72 arasında bulunmuştur. Test tekrar test güvenirlik katsayısı, çatışma alt boyutu için .98, olumlu ilişki alt boyutu için .96 ve toplam puan için .96 korelasyon tespit edilmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları çatışma alt boyutu için .85, olumlu ilişki alt boyutu için .73, ve toplam puan için .73 olarak hesaplanmıştır. Mevcut çalışma için hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları çatışma alt boyutu için .81, olumlu ilişki alt boyutu için .80 ve toplam puan için .83 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama süreci için öncelikle, Araştırma izni ve Etik kurul izni alınmıştır. Ardından anaokullarında öğrenim görmekte olan 4-6 yaş aralığındaki çocukların ebeveynlerine ve öğretmenlerine okul idaresi aracılığıyla ulaşılmıştır. Çocukların öğretmenleri, araştırmanın amaçları, yapılacak uygulamanın bilimsel niteliği, içtenlik ve gizliliğin önemi konusunda bilgilendirilerek ölçek maddelerinin tümünün atlanmadan yanıtlanması önemine değinilmiştir. Çocuk Prososyallik Ölçeği (Öğretmen Formu) çocukların prososyal davranış düzeylerini belirlemek üzere sınıf öğretmenlerine teslim edilmiştir. Ebeveynlere, içerisinde çalışmaya ilişkin bilgilendirme notu, veli onam formu, genel bilgi formu ve veri toplama aracının (Anababa İlişki Ölçeği anne ve baba formları) yer aldığı katılımcı dosyaları gönderilmiştir. Araştırmaya destek olmayı kabul eden öğretmenlerin sınıflarında öğrenim gören veli izni alınmış çocuklar ve katılımcı olmaya gönüllü anne ve babalara ait veriler araştırmacı tarafından geri toplanmıştır. Veriler, SPSS programına aktarılmış ve analiz işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Analizler öncesinde Skewness-Kurtosis testi ve grafiksel değerlendirmeler ile dağılımların normalliği incelenmiştir. Verilerin analizinde SPSS 22.00 istatistik programı kullanılarak okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları ile anne-çocuk ve baba-çocuk ilişkisinin arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı Yöntemi uygulanmıştır. Anne-çocuk ilişkisinin annenin öğrenim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için gerçekleştirilen analizlerde Levene's testi ile varyansların homojen dağılım sergilemediği tespit edilmiş Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Bu test ile anlamlı farklılıkların ortaya çıkması durumunda farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere heterojen dağılımlarda kullanılan post-hoc tekniklerinden Games-Howell testi uygulanmıştır (Games, 1971). Baba-çocuk ilişkisinin babanın öğrenim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Levene's testi ile varyansların homojen dağılım sergilediği görülmüş ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Test sonucunda anlamlı farklılık çıkması durumunda farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için homojen dağılımlarda kullanılan LSD testi kullanılmıştır (Gülümser, Bozoğlu ve Pekşen, 2013).

BULGULAR

Araştırmaya katılan okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları ve anne-çocuk, baba-çocuk ilişkisine dair elde edilen puanların standart sapma, aritmetik ortalama, basıklık, çarpıklık değerleri hesaplanarak Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2.

Ölçeklerden Alınan Puanların Standart Sapma, Aritmetik Ortalama, Basıklık, Çarpıklık Değerleri

Ölçekler ve Alt Boyutlar	n	$\bar{x}$	ss	Basıklık	Çarpıklık
Prososyal Davranış-Çocuk	110	75.44	9.82	.41	-.97
Anne-Çocuk İlişki/ Olumlu İlişki	110	17.49	3.92	-.20	-.77
Anne-Çocuk İlişki/ Çatışma	110	35.77	8.10	.25	-.92
Anne-Çocuk İlişkisi Toplam	110	53.26	9.95	.53	-.65
Baba-Çocuk İlişki/ Olumlu İlişki	110	20.59	6.63	.85	.41
Baba-Çocuk İlişki/ Çatışma	110	31.75	7.48	.14	-.36
Baba-Çocuk İlişkisi Toplam	110	50.20	11.21	.23	.45

Tablo 2 incelendiğinde, araştırma verilerinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla incelenen basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerinin +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu görülmüştür. Bu değerler çocuk prososyallik ölçeğinden elde edilen veriler için basıklık .41, çarpıklık -.97 olarak; anne-çocuk ilişkisi ölçeğinin olumlu ilişki alt boyutu için basıklık -.20, çarpıklık -.77; anne-çocuk ilişkisi ölçeğinin çatışma alt boyutu için basıklık .25, çarpıklık -.92; baba-çocuk ilişkisi ölçeğinin olumlu ilişki alt boyutu için basıklık .85, çarpıklık .41; baba-çocuk ilişkisi ölçeğinin çatışma alt boyutu için basıklık .14, çarpıklık -.36 değerleri bulunmuştur. Bu doğrultuda, verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2015). Araştırmaya katılan çocukların prososyal davranış puanlarının aritmetik ortalamasının 75.44, standart sapmasının 9.82 olarak hesaplandığı görülmektedir. Anne-çocuk ilişkisine ait puanlara bakıldığında; anne-çocuk ilişkisi olumlu ilişki alt boyutunun aritmetik ortalaması 17.49, standart sapmasının 3.92, anne-çocuk ilişkisi çatışma alt boyutunun aritmetik ortalaması 35.77, standart sapmasının 8.10 olduğu görülmektedir. Baba-çocuk ilişkisine ait puanlara bakıldığında; baba-çocuk ilişkisi olumlu ilişki alt boyutunun aritmetik ortalaması 20.59, standart sapmasının 6.63, baba-çocuk ilişkisi çatışma alt boyutu aritmetik ortalaması 31.75, standart sapmasının 7.48 olduğu görülmektedir. Bu tabloya göre, çocuk-anababa ölçme aracı ile alınan puanın düşük olması ebeveyn ile çocuk arasındaki olumlu ilişkiyi göstermesi sebebiyle, araştırmaya katılan çocukların anneleri ve babaları ile olumlu ilişkilerinin olduğu söylenebilmektedir.

Çalışma grubunu oluşturan çocukların prososyal davranışları ile anne-çocuk ve baba-çocuk ilişkisinin arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı tekniği kullanılarak elde edilen bulgulara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3.*Çocukların Prososyal Davranışları ile Anne-Çocuk ve Baba-Çocuk Puanlarının Korelasyon Katsayısı Sonuçları*

	1	2	3	4	5	6	7
Çocuk Prososyallik	1						
Anne-çocuk (olumlu ilişki)	-.438**	1					
Anne-çocuk (çatışma)	-.284*	.282*	1				
Baba-çocuk (olumlu ilişki)	-.464**	.179	.067	1			
Baba-çocuk (çatışma)	-.382**	.092	.333**	.385**	1		
Anne-çocuk ilişkisi toplam	-.404**	.624**	.926**	.125	.308**	1	
Baba-çocuk ilişkisi toplam	-.502**	.193*	.242*	.818**	.841**	.274*	1

p<0.01**, p<0.5*

Tablo 3'e göre, çocukların prososyal davranışları ile anne-çocuk olumlu ilişki ($r = -.438$, $p < 0.01$), anne-çocuk çatışma ($r = -.284$, $p < 0.5$), anne-çocuk ilişkisi toplamı ($r = -.404$, $p < 0.01$) ve baba-çocuk olumlu ilişki ($r = -.464$, $p < 0.01$), baba-çocuk çatışma ($r = -.382$, $p < 0.01$), baba-çocuk ilişkisi toplamı ($r = -.502$, $p < 0.01$) arasında istatistiksel olarak negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Çocuk-anababa ölçme aracı ile alınan puanın düşük olması, ebeveyn ile çocuk arasındaki olumlu ilişkiyi göstermesi sebebiyle, tabloya göre çocukların anne babaları ile olumlu ilişkileri arttıkça prososyal davranış düzeylerinin de arttığını söylemek mümkündür. Anne-çocuk ilişkisinin, annelerin öğrenim durumuna göre farklılaşma durumunu belirlemeden önce, Levene's testi ile grupların homojen dağılıma durumu incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre varyansların homojen olmadığı ($L = 5.48$, $p < .05$) görülmüştür. Daha sonra anne-çocuk ilişkisinin annelerin öğrenim durumuna göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla ortalamalar arasındaki fark hesaplanarak bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4.*Anne-Çocuk İlişkisinin Annelerin Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları*

Anne Öğrenim Durumu	f	Sıra Ortalamaları	sd	X^2	p	Anlamlı Fark
Okur-yazar Değil(1)	3	99.00	4	19.97	.001*	1-2, 1-3, 3-4,
İlkokul Mezunu(2)	43	53.22				1-4, 1-5, 2-4,
Ortaokul Mezunu(3)	33	67.35				3-5, 4-5
Lise Mezunu(4)	3	7.5				
Üniversite Mezunu(5)	28	45.52				

*p< .001

Tablo 4'e göre, anne-çocuk ilişkisi toplam puanları ile anne öğrenim düzeyi arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($\chi^2 = 19.97$; $p < .001$). Kruskal Wallis-H analizi sonrası kullanılan Games-Howell testi sonucunda, anne-çocuk ilişkisi toplam puanlarında okur-yazar olmayan anneler ile ilkököl, ortaokul, lise ve üniversite mezunları arasında; ilkököl ile lise mezunları arasında; ortaokul ile lise mezunları arasında; lise ile üniversite mezunları arasında ($p < .05$) düzeyinde anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Baba-çocuk ilişkisinin, babaların öğrenim durumuna göre farklılaşma durumunu belirlemeden önce, Levene's testi ile grupların homojen dağılıma durumu incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre varyansların homojen olduğu ($L = 34.14$, $p > .00$) görülmüştür. Daha sonra baba-çocuk ilişkisinin babaların öğrenim durumuna göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla ortalamalar arasındaki fark hesaplanarak bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5.*Baba-Çocuk İlişkisinin Babaların Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

Baba Öğrenim Durumu	f	$\bar{x}$	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P	sd	LSD Testi
Okur-yazar Değil(1)	0	0	Gruplar Arası	1020.33	340.11	2.84	.04*	3	2-5,3-5,
İlkokul Mezunu(2)	43	52.55	Gruplar İçi	12681.26	119.63			106	
Ortaokul Mezunu(3)	33	53.77	Toplam	13701.60				109	
Lise Mezunu(4)	3	48.80							
Üniversite Mezunu(5)	28	45.54							

*p< .05

Tablo 5 incelendiğinde, baba-çocuk ilişkisi toplam puanları ile baba öğrenim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($F = 2.84$; $p < .05$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere varyansların homojen

olduğu durumlarda kullanılan LSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda, baba-çocuk ilişkisi toplam puanlarında ilkökul ile üniversite mezunları arasında, ortaokul ile üniversite mezunları arasında ($p<.05$) düzeyinde anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, 4-6 yaş aralığındaki çocukların prososyal davranışları ve anne-babaları ile olan ilişkilerinin bağlantılı olup olmadığının belirlenerek, anne ve babaların çocuklarıyla ilişkilerinin öğrenim durumları değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmada korelasyon analizi neticesinde, çocukların prososyal davranışları ile anne-çocuk olumlu ilişki, anne-çocuk çatışma, anne-çocuk ilişkisi toplamı ve baba-çocuk olumlu ilişki, baba-çocuk çatışma, baba-çocuk ilişkisi toplamı arasında istatistiksel olarak negatif yönlü anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Çocuk-anababa ölçeğinden alınan puanın yüksek olması ebeveyn çocuk arasındaki olumsuz ilişkiyi ifade ederken, alınan puanın düşük olması ise ebeveyn ile çocuk arasındaki olumlu ilişkiyi göstermektedir. Bu doğrultuda, araştırmaya katılan çocukların anne babaları ile olumlu ilişkileri arttıkça prososyal davranış düzeylerinin de arttığını söylemek mümkündür. Alanyazın incelendiğinde, ebeveyn sıcaklığı, yanıt verebilirlik, destek ve katılımın çocukların toplum yanlısı prososyal davranışlarıyla olumlu yönde ilişkili olduğuna dair çalışmalar görülmektedir (Eisenberg vd., 2015; Williams ve Berthelsen, 2017). Akıl yürütmeye, açıklamalara ve ayrıcalığın kaldırılması gibi hafif davranışsal olumsuzluklara dayalı pozitif disiplin yaklaşımının, prososyal davranışların canlandırılmasıyla ilişkili düzenleyici becerilerin geliştirilmesi için önemli bir işlev taşıdığı ifade edilmektedir (Eisenberg vd., 2015; Luengo-Kanacri vd., 2013). Sosyalleşme teorileri, olumlu ebeveynlik ile çocukların toplum yanlısı davranışları arasındaki bağlantılara ilişkin çok sayıda argüman sunar (Hastings, Miller ve Troxel, 2015, akt. Pastorelli vd., 2016). Çocukların sosyal dünyada olumlu davranma kapasitelerinin, aile içindeki yakın ilişkilerdeki olumlu deneyimlerden etkilendiği belirtilmektedir (Hoffman, 2000). Zhang (2011) ebeveyn çocuk ilişkisinin okul öncesi dönem çocuklarının sosyal yetkinliğini açıklama düzeyini incelediği araştırmasında ebeveyn çocuk ilişkisinin çocukların sosyal yetkinliğini pozitif yönde anlamlı düzeyde açıkladığını ifade etmiştir. Besleyici bir ebeveyn, çocuklar tarafından taklit edilmesi daha muhtemel olan bir duygusal ilgi (yani sempati), şefkat ve rahatlatıcı davranışlar modeli sunar (Grusec ve Hastings, 2015). Ayrıca, sıcak ve destekleyici ebeveynler, çocuklarıyla etkileşimde bulunurken olumlu duyguları ifade etmeye, çocuklarında olumlu ve olumsuz duyguların ifadesini teşvik etmeye ve nihayetinde öz düzenlemeyi geliştirmenin etkili yollarını öğrenme fırsatları sağlamaya daha yatkındır (Eisenberg, Smith ve Spinrad, 2011). Ebeveynin sıcak ve yol gösterici ilişkileri çocukların çatışma ve problemlerini başarılı ve olumlu bir biçimde nasıl çözecekleri konusunda model olmasını sağlayabilir. Olumlu ebeveyn ilişkisinde, çocuklar diğer bireylerle etkileşimlerinde yardımcı olan yeni sosyal ve bilişsel becerileri sistematik ve anlamlı bağlamda öğrenme ve deneme imkânı bulurlar. Aksine, ebeveyn ilişkilerinde düşmanca, agresif ve çatışmalı olan ebeveynler bu uyumsuzlukları ile çocuklarına model olabilirler. Olumsuz ebeveyn ilişkisi çocukların diğer bireylerle etkileşimlerinde çatışmalı ilişkiler yaşamalarına neden olabilir. Bu nedenle ebeveyn çocuk ilişkilerinin olumlu ya da çatışmalı olması çocukların psikososyal gelişimlerini önemli düzeyde etkilemektedir (Myers ve Pianta, 2008). Aynı zamanda, ebeveyn çocuk ilişkisinin çatışmalı olması, erken çocukluk döneminde ve okul dönemindeki çocukların davranış problemleri sergilemelerine neden olmaktadır (Simkiss vd., 2013). Williams ve Berthelsen'in (2017) araştırması, daha sık çatışmalı ebeveynlik (örneğin, öfkelenme, sesini yükseltme, bir çocuğu cezalandırırken kızma oranları) bildiren ebeveynlerin çocuklarının daha zayıf öz düzenlemeye sahip olduğunu ve bu çocukların potansiyel prososyal becerilerinin daha zayıf olduğunu ortaya çıkarmıştır. Erken çocukluk döneminde anne-çocuk etkileşimi üzerine yapılan çalışmalar, ebeveynlik kalitesinin genel sosyalleşme için önemli olduğunu açık bir şekilde göstermektedir (Dunn, 1988; Kochanska, 1991). Alanyazında, Ural ve diğerleri (2015) anne çocuk ilişkisinin sıcaklık ve sevgi alt boyutu ile sosyal davranış denetimlerinin sosyal ilişki denetim boyutu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki, anne çocuk ilişkisinin ilgisizlik ve ihmal boyutu ile sosyal ilişki denetim boyutu arasında negatif anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Pianta, Nimetz ve Bennet (1997) anne-çocuk ilişkisi ile erken çocukluk dönemindeki çocukların sosyal yetenekleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulmuşlardır. Anne desteği ve sıcaklığının erken çocukluk döneminde daha fazla işbirliği (Frankel ve Bates, 1990), olumlu sosyal davranış ve başkalarına ilgiyle ilişkili olduğu bildirilmiştir (Zahn-Waxler, Radke-Yarrow ve King, 1979). Yağmurlu ve Sanson'un (2009) çalışmasında, anne sıcaklığı, erken çocuklukta çocuğun kendisi ve akranları tarafından olumlu sosyal davranışlarının bildirilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Pastorelli ve diğerleri (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada anne-çocuk ilişkisinin kalitesi, sonraki dengeli pozitif ebeveyn disiplini öngörmüştür. Aynı zamanda çalışma, çocuğun toplum yanlısı sosyal davranışının, zaman içindeki değişkenlerin ve bunların zaman içindeki ilişkilerinin ötesinde, aile içindeki duygusal iklim üzerinde evrensel bir etkisi olduğuna dair kanıt sağlamıştır. Newton ve diğerlerinin (2014) çalışması erken çocuklukta anne duyarlılığının çocukların ilerleyen yıllardaki olumlu sosyal davranışlarını öngördüğünü ortaya çıkarmıştır. Garner, Dunsmore ve Southam-Gerrow (2008), duyguları sıklıkla açıklayan annelerin, duygu durumu bilgisi ölçümünde iyi performans gösteren ve daha prososyal davranış sergileyen çocuklara sahip olma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Ebil ve Erus (2023) çalışmalarında, mizaç ve olumsuz anne-çocuk, olumsuz baba-çocuk ilişkisinin çocukların prososyal davranışlarını yordadığını tespit etmiş ve çocuk-ebeveyn ilişkisinin prososyal davranışlarla ilişkisinin önemine vurgu yapmışlardır. Ferreira ve diğerleri (2016) anne-çocuk, baba-çocuk ve öğretmen-çocuk ilişkilerinin prososyal davranışlarla ilişkisini inceledikleri çalışmada, anne-çocuk ilişkisinin öğretmen-çocuk ilişkisi üzerinden dolaylı bir şekilde prososyal davranışları etkilediğini, baba-çocuk ilişkisinin ise doğrudan prososyal davranışları şekillendirdiğini ortaya koymuştur.

Mevcut araştırmada, anne-çocuk ilişkisi toplam puanları ile annenin öğrenim düzeyi arasında anlamlı fark bulunmuştur. Okur yazar olmayan annelerin ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan annelerden olumsuz ebeveyn-çocuk ilişkisinin daha

yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulgularını destekleyici olarak, Saygı ve Uyanık-Balat (2013) anasınıfına devam eden çocuğu olan annelerin çocukları ile ilişkilerinde annenin eğitim düzeyi ve çalışma durumuna göre çatışma ve yakınlık alt boyutlarında anlamlı farklılıklar belirlemişlerdir. Çakıcı (2006), anne çocuk ilişkisinde, annelerin öğrenim düzeyi arttıkça çocuklarıyla olan ilişkilerinin daha olumlu olduğunu belirlemiştir. Şendoğdu (2000), annelerin öğrenim düzeyi azaldıkça çocuklarına karşı daha katı ebeveyn tutumu sergilediklerini tespit etmiştir. Bu doğrultuda, öğrenim düzeyi düşük olan annelerin çocuklarına karşı sergiledikleri katı tutum ve baskının çocukları ile daha fazla çatışma yaşamalarına, öğrenim düzeyinin yükselmesinin ise çocuk yetiştirmeye dair annelerin gelişime ve değişime açık olarak olumlu ilişki kurmalarına yol açtığı söylenebilir.

Araştırmanın baba-çocuk ilişkisi toplam puanları ile baba öğrenim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir. Babaların öğrenim düzeyi arttıkça çocukları ile olumlu ilişkilerinin arttığı görülmektedir. Alanyazına bakıldığında, babaların çocuklarının öz-düzenlemelerini destekleyerek toplum yanlısı davranışlara katkısını araştıran çalışmalar, babaların ebeveynliklerinin annelere göre nispeten düşük, destekleyici davranış bağlamında önemli olduğunu (Martin vd., 2010) ve baba davranışlarının, aynı anne davranışlarına kıyasla çocukların sosyal-duygusal ve bilişsel gelişimi üzerinde daha az etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Baptista vd., 2016). Dereli ve Dereli (2017), babanın öğrenim düzeyi azaldıkça ebeveyn-çocuk ilişkilerinde yaşanan çatışmanın arttığını belirlemişlerdir. Homem ve diğerleri (2014) tarafından yapılan çalışmada babaları içeren aile müdahalelerinin babanın olumlu ebeveynliğini etkilemiş ve çocukların sosyal davranışları üzerinde de olumlu etkiler göstermiştir. Uzun ve Baran (2019), babanın öğrenim durumunun yüksek olmasının çocuğu ile ilişkisini olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Seçer, Çeliköz ve Yaşa (2007), öğrenim düzeyi düşük olan babaların babalığa dair yeterlik puanlarının daha az olduğunu tespit etmişlerdir. Özyürek ve Tezel (2005), babaların öğrenim düzeyinin yükselmesiyle çocuklarına karşı olan katı ve sert tutumunun azaldığı ve çocuğuyla olan ilişkisini etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Güzel'in (2019) çalışması, babanın öğrenim durumu arttıkça çocukları ile daha olumlu bir ilişki içinde olduğunu, öğrenim durumu azaldıkça çocuklarıyla çatışmalarının arttığı sonucunu göstermiştir. Aksoy ve Tatlı'nın (2019) çalışmasında, lisans ve üzeri öğrenim düzeyine sahip babaların çocuklarıyla olan ilişkilerinde diğer babalara göre daha az seviyede çatışma yaşadıkları belirlenmiştir. Karasu (2022), düşük öğrenim düzeyine sahip babaların çocuğuyla olan ilişki düzeyinin öğrenim düzeyi yüksek olan babalara göre daha düşük olduğunu belirlemiştir. Gözübüyük'ün (2020) çalışmasında babanın öğrenim durumunun baba çocuk ilişkisini etkilemediği görülmekle birlikte, çocukları ile çatışmalarını etkilediği görülmüştür. Buna göre, öğrenim düzeyi yüksek olan babaların çocukları ile ilişkilerinin daha olumlu olurken daha az çatışma yaşadıkları ifade edilmiştir. Baba-çocuk ilişkisine yönelik olarak gerçekleştirilen pek çok çalışmada (Özkan, 2014; Uyanık vd., 2016) öğrenim düzeyi yükseldikçe çocukla yaşanan ilişkinin olumlu yönde etkili olduğu görülmektedir. Ünüvar ve Senemoğlu (2010), lisans ve lisansüstü mezunu babaların çocuklarıyla daha nitelikli zaman geçirdikleri ve çocuklarına karşı daha ilgili oldukları bulgusuna ulaşmıştır. Bu doğrultuda, öğrenim düzeyi yüksek babaların çocuklarıyla etkileşimlerinde daha bilinçli olmalarının daha az çatışma yaşayarak olumlu ilişki içerisinde olmalarına katkı sağladığı söylenebilir.

ÖNERİLER

Alanyazın araştırmalarının, genellikle anne olmak üzere tek bir ebeveyn yanıtlayıcısına dayandığı görülmektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın güçlü yanları arasında, anne ve babalardan çocuklarıyla ilişkilerine dair ebeveynlik üzerine raporlarının ayrı ayrı dahil edilmesi sayılabilir. Çalışmada, nedensel sonuçlar çıkarma olasılığını kısıtlayan korelasyonel analizin doğası ve kesitsel tasarımı bu çalışmanın sınırlılığı olarak kabul edilebilir. Bu doğrultuda, veri toplama süreci ile ilgili olarak daha uzun bir gelişim döneminde dolaylı etkileri kapsayan boylamsal bir analiz gerçekleştirilmesi önerilebilir. Araştırmada, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve prososyal becerileri içeren gelişimsel yollarla ilgili olması muhtemel çocuk kaynaklı etkiler, kültürel statü veya diğer bağlamsal sosyo-demografik değişkenler kontrol edilmemiştir. Gelecekteki araştırmalarda, bu bağlamsal değişkenler daha geniş bir yelpazede incelenebilir. Erken çocukluktaki mizaç eğilimi önemli olmakla birlikte, davranış gelişimi büyük ölçüde dış çevre ve özellikle aile ilişkileri aracılığıyla şekillenir. Bu durum, aile içindeki ilişkileri destekleme gerekliliğini özellikle önemli hale getirir. Mevcut çalışmanın bulguları, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin çocukların prososyal davranışları ile ilişkisini ortaya koyarak bu davranışları geliştirmenin temeli olarak aile içi olumlu ilişkileri artırmayı amaçlaması gerektiğini göstermektedir. Buna dayanarak prososyal davranış becerilerini geliştirmeyi amaçlayan müdahalelerin daha etkili olması için hem ebeveyn hem de çocuk bileşenlerini içermesi önerilmektedir. Genel olarak hem anneleri hem de babaları içeren daha fazla araştırmanın toplum yanlısı gelişim yollarını anlamak için faydalı olacağı açıktır.

KAYNAKÇA

- Akgün, E. ve Yeşilyaprak, B. (2010). Çocuk anababa ilişki ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 44-53.
- Aksoy, S. ve Tatlı, B. (2019). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların çocuklarıyla olan ilişkileri ile babalık rolü algıları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-22.
- Bağcı, B. ve Öztürk-Samur, A. (2016). Çocuk ve yetişkin prososyallik ölçeklerinin geçerlik güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 59-79.

- Baptista, J., Osoria, A., Martins, E.C., Castiajo, P., Barreto, A.L., Mateus, V., Soares, I., & Martins, C. (2016). Maternal and paternal mental-state talk and executive function in preschool children. *Social Development*, 26, 129–145. <https://doi.org/10.1111/sode.12183>.
- Bell, R.Q. (1968). A reinterpretation of the direction of effects in studies of socialization. *Psychological Review*, 75, 81–95.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (25. baskı). Pegem Akademi.
- Caprara, G.V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., Bandura, A., & Zimbardo, P. (2000). Prosocial foundations of children's academic achievement. *Psychological Science*, 11, 302–306.
- Çakıcı, S. (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin anne-çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi.
- Dereli, E. ve Dereli, B.M. (2017). Ebeveyn-çocuk ilişkisinin okul öncesi dönem çocukların psikososyal gelişimlerini yordaması. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 227-258. <http://dx.doi.org/10.23891/efdyu.2017.9>
- Dunn, J. (1988). *The beginnings of social understanding*. Harvard University Press.
- Ebil, S., & Erus, S.M. (2023). Temperament and parent-child relationship as predictors of prosocial behavior of 60-72-month-old children. *International Online Journal of Primary Education (IOJPE)*, 12(3), 180-198. <https://doi.org/10.55020/iojpe.1174856>
- Eisenberg, N., & Mussen, P. (1989). *The roots of prosocial behavior in children*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Eisenberg, N., Fabes, R.A., & Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. In W. Damon & R. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology, social, emotional, and personality development* (Vol. 3, pp. 646–702). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Eisenberg, N., Smith, C.L., & Spinrad, T. L. (2011). Effortful control: Relations with emotion regulation, adjustment, and socialization in childhood. In K.D. Vohs, & R.F. Baumeister (Vol. Eds.), *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications* (2nd edn, pp. 263–283). New York: Guilford Press.
- Eisenberg, N., Spinrad, T.L., & Knafo-Noam, A. (2015). Prosocial development. In M.E. Lamb, & C. Garcia Coll (Vol. Eds.), R.M. Lerner (Series Ed.), *Handbook of child psychology*, Vol. 3, Social, emotional, and personality development (7th edn, pp. 610–656). New York: Wiley.
- Ferreira, T., Cadmina, J., Matias, M., Vieira, J. M., Leal, T., & Matos, P.M. (2016). Preschool children's prosocial behaviour: The role of mother-child, father-child and teacher-child relationships. *Journal of Child and Family Studies*, 525, 1829–1839. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0369-x>.
- Frankel, K. A., & Bates, J. E. (1990). Mother-toddler problem solving: Antecedents in attachment, home behavior, and temperament. *Child Development*, 61(3), 810–819. <https://doi.org/10.2307/1130965>
- Games, P.A. (1971). Multiple comparisons of means. *American Educational Research Journal*, 8, 531-564.
- Garner, P.W., Dunsmore, J.C., & Southam-Gerrow, M. (2008). Mother-child conversations about emotions: Linkages to child aggression and prosocial behavior. *Social Development*, 17(2), 259-277. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00424.x>
- Gözübüyük, A. (2020). *Okul öncesi dönem çocuklarının motivasyon düzeyleri ile baba-çocuk ilişkisi ve bağlanma biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.
- Grusec, J.E., & Goodnow, J.J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30, 4–19.
- Grusec, J.E., & Hastings, P.D. (Eds.) (2015). *Handbook of socialization*. Guilford Press.
- Gülümser, A, Bozoğlu, H. ve Pekşen, E. (2013). *Araştırma ve deneme metotları* (3.baskı). Ondokuzmayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Ders Kitabı:48, Samsun
- Güzel, H. (2019). 3-6 yaş çocuğu olan babaların çocuklarıyla ilişkilerinin incelenmesi (Gaziantep Örnekleme). *6.Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi (26-27 Nisan 2019, Gaziantep, Türkiye) Eğitim Bilimleri Tam Metin Bildiri Kitabı*, 245-49
- Han, Z.R., Qian, J., Gao, M., & Dong, J. (2015). Emotion socialization mechanisms inking Chinese fathers', mothers', and children's emotion regulation: A moderated mediation model. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 3570–3579. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0158-y>.
- Hoffman, M.L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
- Johnson, G., Kent, G., & Leather, J. (2005). Strengthening the parent-child relationship: A review of family interventions and their use in medical settings. *Child Care Health Development*, 31(1), 25-32.

- Kandır A., & Alpan, Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum*, 10(4), 33-38.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayınları.
- Kochanska, G. (1991). Socialization and temperament in the development of guilt and conscience. *Child Development*, 62(6), 1379-1392. <https://doi.org/10.2307/1130813>
- Laible, D.J., Carlo, G., & Raffaelli, M. (2000). The differential relations of parent and peer attachment to adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 45-59.
- Lerner, R.M., Brentano, C., Dowling, E.M., & Anderson, P.M. (2002). Positive youth development: Thriving as a basis of personhood and civil society. *New Directions for Youth Development*, 95, 11-34.
- Luengo-Kanacri, B.P., Pastorelli, C., Eisenberg, N., Zuffian_o, A., & Caprara, G.V. (2013). The development of prosociality from adolescence to early adulthood: The role of effortful control. *Journal of Personality*, 81, 302-312.
- Martin, A., Ryan, R.M., & Brooks-Gunn, J. (2010). When fathers' supportiveness matters most: Maternal and paternal parenting and children's school readiness. *Journal of Family Psychology*, 24(2), 145-155. <https://doi.org/10.1037/a0018073>.
- Meuwissen, A., & Englund, M.M. (2016). Executive function in at-risk children: Importance of fatherfigure support and mother parenting. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 44, 72-80. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2016.04.002>.
- Myers, S., & Pianta, R.C. (2008). Developmental commentary: Individual and contextual influences on the student-teacher relationships and children's early problem behaviors. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 37, 600-608.
- Newton, E. K., Laible, D., Carlo, G., Steele, J.S., & McGinley, M. (2014). Do sensitive parents foster kind children, or vice versa? Bidirectional influences between children's prosocial behavior and parental sensitivity. *Developmental Psychology*, 50, 1808-1816.
- Özkan, T. (2014). *Çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babalara uygulanan baba katılım programının baba-çocuk ilişkisi üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi.
- Özyürek, A. (2004). *Kırsal bölge ve şehir merkezinde yaşayan anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Özyürek, A., ve Tezel-Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-34.
- Pastorelli, C., Lansford, J. E., Kanacri, B.P.L. Malone, P.S., Giunta, L.D., Bacchini, D., Bombi, A.S., et al. (2016). Positive parenting and children's prosocial behavior in eight countries. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(7), 824-834. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12477>
- Pianta, R.C., Nimetz, S.L., & Bennett, E. (1997). Mother-child relationships, teacher-child relationships and adjustment in preschool and kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, 12(3), 263-280.
- Putnick, D.L., Bornstein, M.H., Lansford, J.E., Malone, P.S., Pastorelli, C., Skinner, A.T., Sorbring, E., et al. (2015). Perceived mother and father acceptance-rejection predict four unique aspects of child adjustment across nine countries. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56, 923-932.
- Sameroff, A. (1975). Transactional models in early social relations. *Human Development*, 18, 65-79.
- Saygı, D. ve Uyanık-Balat, G. (2013). Anasınıfına devam eden çocuğu olan annelerin çocukları ile ilişkilerinin incelenmesi. *International Journal of Human Science*, 10(1), 844-862.
- Seçer, Z., Çeliköz, N. ve Yaşa, S. (2007). Bazı kişisel özelliklerine göre okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların babalarının babalığa yönelik tutumları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 425-438.
- Simkiss, D.E., MacCallum, F., Fan, E.E.Y., Oates, J.M., Kimani, P.K., & Stewart-Brown, S. (2013). Validation of the mothers object relations scales in 2-4 year old children and comparison with the child-parent relationship scale. *Healthand Quality of Life Outcomes*, 11(1), 11-49. <https://doi.org/10.1186/1477-7525->
- Şendoğdu, M.C. (2000). *Anaokuluna devam eden 5-6 yaş çocuklarının anne-babalarını algılamaları ile anne babaların kendi tutumlarını algılamaları arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.
- Şener, Ş. ve Karacan, E. (1999). Anne-bebek çocuk etkileşiminde olumlu ve olumsuz özellikler. (Ed: Aysel Ekşi). *Ben hasta değilim*. İstanbul: Nobel Yayınevi.
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ural, O., Güven, G., Efe-Azkeskin, K., Sezer, T., Yılmaz, E., Akşin, E. ve Bayındır, D. (2015). Okul öncesi dönemde çocuğu olan annelerin kabul-red düzeyleri ile sosyal davranış denetimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 456-471.

- Uyanık, Ö., Kaya, Ü.Ü., Kızıltepe, G.İ., ve Yaşar, M.C. (2016). Çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babaların çocukları ile olan ilişkilerinin incelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 9(4), 515-531. DOI number: <http://dx.doi.org/10.5578/keg.10509>
- Uzun, H. ve Baran, G. (2019). Babaların okul öncesi dönemdeki çocuklarıyla ilişkisinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 47-60. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.518207>
- Ünüvar, P. ve Senemoğlu N. (2010). Babaların 3-6 yaş grubu çocuklarıyla geçirdikleri zamanın niteliğini geliştirme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 55-66
- Williams, K.E., & Berthelsen, D. (2017). The development of prosocial behaviour in early childhood: Contributions of early parenting and self-regulation. *IJEC*, 49, 73-94. <https://doi.org/10.1007/s13158-017-0185-5>
- Yağmurlu, B., & Sanson, A. (2009). Parenting and temperament as predictors of prosocial behaviour in Australian and Turkish Australian children. *Australian Journal of Psychology*, 61, 77-88.
- Zhang, X. (2011). Parent-child and teacher-child relationships in Chinese preschoolers: The moderating role of preschool experiences and the mediating role of social competence. *Early Childhood Research Quarterly*, 26(2), 192-204.
- Zahn-Waxler, C., Radke-Yarrow, M., & King, R. A. (1979). Child rearing and children's prosocial initiations toward victims of distress. *Child Development*, 50(2), 319-330. <https://doi.org/10.2307/1129406>
- Zhou, Q., Eisenberg, N., Losoya, S., Fabes, R.A., Reiser, M., Guthrie, I.K., & Shepard, S.A. (2002). The relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 73, 893-915.